

УДК 16.001.8/7

DOI: 10.31732/2663-2209-2022-70-159-165

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ

Ольга Петрунько¹, Ганна Паціора²

¹Доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри психології, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9023-5265>

²Магістрантка, Навчально-науковий інститут психології, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail: patsiora.anna@gmail.com

PECULIARITIES OF VICTIM BEHAVIOR OF THE YOUTH

Olga Petrynko¹, Hanna Patsiora²

¹Doctor of Psychological Sciences, Senior Research Fellow, Professor of the Academic and Scientific Institute of Psychology, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9023-5265>

²Master's student, Educational and Scientific Institute of Psychology, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail: patsiora.anna@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено висвітленню питань з вивчення віктимності та віктимної поведінки молоді. У статті представлений теоретичний аналіз, який дає можливість усвідомити проблему сучасного суспільства стосовно віктимної поведінки молоді. Розглянуто соціально-психологічну природу віктимної поведінки. Показано, що така поведінка може виявлятися в будь-якому віці, незалежно від освіти, статі та статусу. Проаналізовано такі форми віктимної поведінки особистості, як «синдром побитої жінки» та набута «завчена безпорадність», а також акцентовано увагу на особливостях віктимної поведінки молоді, які становлять ризик для фізичного, психічного та психологічного здоров'я особистості. Визначено поняття «віктимність» та «віктимна поведінка» та проаналізовано причини виникнення того й іншого. Показано, що ознаки віктимності і віктимної поведінки з'являються ще у дитячому віці через інфантильність, нестачу життєвого досвіду та пряме наслідування відповідних моделей взаємин з близькими дорослими та відповідних поведінкових патернів. Важливими причинами є маргінальність сімей, психологічне та/або фізичне насильство в сім'ї та серед однолітків, невпевненість у собі та невміння відстоювати свої кордони. Усе це створює небезпечну ситуації розвитку для особистості дитини, дитячі психологічні травми, брак мотиваційно-вольової діяльності, слабкість характеру, невпевненість в собі, нездорові відносини між членами сім'ї, підлітковий максималізм, невігластво та невихованість тощо. До чинників віктимної поведінки віднесено й набутий у шкільні роки травматичний досвід, що виступає психологічною основою негативних поведінкових сценаріїв, які учні відтворюють і в подальшому житті (в юнацькому і зрілому віці). Показано, що віктимні особи все своє життя проживають негативні життєві сценарії, сформовані в ранньому і дошкільному дитинстві і активно реалізують у цих сценаріях відому модель драматичного трикутника Карпмана.

Ключові слова: віктимність, віктимна поведінка, віктимна особистість, драматичний трикутник Карпмана, рефлексія і саморефлексія.

Формули: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 11

Abstract. The article is intended to highlight the problem of studying the victim behavior of young people. The article presents a theoretical analysis that makes it possible to understand the problem of modern society in relation to the victim behavior of young people. The article examines the socio-psychological nature of victim behavior, which can manifest itself at any age, regardless of education, gender, and status, factors in the formation of the victim personality, such as the battered woman syndrome and the phenomenon of acquired learned helplessness, as well as the peculiarities of victim behavior in young people, which are considered on the basis of physical and psychological health. It was possible to establish the difference between victimization and victim behavior, to determine the causes of victimization. It mainly manifests itself in childhood due to infantility and lack of life experience. The influential reasons for its occurrence are the marginality of families, psychological and/or physical violence in the family and among peers, self-doubt and the inability to defend one's boundaries. Considered reasons for creating a dangerous situation for an individual, such as psychological trauma received in childhood, character weakness, self-doubt, unhealthy relationships among family members, adolescent maximalism, simple inexperience. The peculiarity of victim behavior includes acquired traumatic experience from school years, which acts as a scenario that young people reproduce in later life. It is shown that a person lives the main life scenarios that are formed in early childhood and are actively implemented in later life according to the model of Karpman's dramatic (dynamic) triangle, which is currently the most common model of human relations.

Keywords: victimality, victim behavior, victim personality, Karpman's dramatic triangle, reflection and self-reflection.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0, bibl.: 11

Постановка проблеми. У сучасному динамічному й турбулентному світі трапляється безліч небезпечних, стресових ситуацій, таких як ДТП, злочини насильницького характеру, насильницькі дії, аварії та потерпання через порушення технік безпеки, тощо. Є ситуації, в яких люди зазнають шкоди через випадковий збіг обставин, а є ситуації, на які людина підсвідомо або й навмисно провокує інших на скоєння злочину, тобто виявляє ознаки віктимності та віктимну поведінку і постає при цьому в статусі жертви.

Тема віктимності детально вивчається з минулого сторіччя та не втрачає своєї актуальності й нині, а із технологізацією та зростанням динаміки життя, урбанізацією, збільшенням кількості злочинів та злочинних домагань її актуальність навіть зростає. Статистичні дані щодо скоєння злочинів та різних актів фізичного й психологічного насильства та науковий аналіз цих даних, здійснений кримінальними психологами, свідчать про наявність в жертв насильства специфічних особистісних та поведінкових ознак, які роблять їх носіїв більшою чи меншою мірою уразливими до ситуацій, в яких скоюється насильство. До цих ознак можна віднести несформованість чи втрату відчуття безпеки, відчуття меншовартості, безпорадності, беззахисності та деякі інші, які вочевидь підвищують ризик віктимізації цих осіб. Тож актуальність цієї проблеми полягає в необхідності розгляду віктимної поведінки як індивідуально-психологічного та соціального явища та у дослідження можливостей запобігання його поширенню серед відповідних категорій населення та перетворенню цього явища на проблему суспільного рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення теми віктимної поведінки набуло популярності наприкінці XIX ст., а офіційний статус окремої наукової галузі – віктимології – воно отримало 40-х роках XX ст. завдяки румунському досліднику Б. Мендельсону, який запропонував розглядати вчення про

феномен віктимності як самостійну наукову дисципліну і вивести її за межі кримінології. Питаннями віктимології і дослідженням віктимності та віктимної поведінки в Україні займалися відомі науковці О. Джужа, А. Зелінський, І. Даньшин, В. Туляков., А. Закалюк, Л. Давиденко, Є. Моїсєєв, О. Литвинов, Б. Головкін та інші. Завдяки їх працям, ці феномени були досить детально досліджені і разом з цим вони набули різноманітних тлумачень. Так, наприклад, поняття «жертва» має нині широкі і вузькі визначення і розглядається як: 1) жертва катастроф; 2) жертва збігу обставин; 3) потенційна жертва; 4) жертва насильницьких дій тощо. Що до віктимності, то В. Туляков визначає віктимність, як і будь-який інший вид девіацій, у співвіднесенні політичних, соціальних, економічних, демографічних та соціально-ролевих чинників, які спрямовують індивіда (чи соціальну групу) на задоволення власних потреб та безпечної поведінки в рамках заданих суспільством правил, норм і можливостей задоволення цих потреб.

Значний вклад у дослідження віктимності та в розробку питань профілактики віктимізації українського суспільства внесли В. Голін та Б. Головкін, які видали навчальний посібник «Віктимологія»; В. Туляков як автор праці «Вчення про жертву злочину: соціальні та правові основи»; О. Джужа та Є. Моїсєєв, автори монографії «Проблеми кримінальної віктимології»; В. Голіна, Н. Сметаніна та К. Кулик, автори «Навчально-методичного посібника для самостійної роботи з навчальної дисципліни «Віктимологія».

Віктимологічні дослідження в Україні носили несистематичний характер, а наявні прогалини в правовому і організаційному забезпеченні не давали можливості в повному обсязі включити віктимологічну практику і профілактику до теорії і практики правоохоронної діяльності. Хоча наразі спостерігається тенденція до посилення кримінологічної науки

віктимологічними знаннями та включення в науковий дискурс знань з різних сфер психологічної науки. Це може прислужитися справі активного вдосконалення існуючої системи профілактики злочинів та охорони психологічного здоров'я жертв злочинів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розширення наукових уявлень про віктимність та віктимну поведінку, а також збагачення знань про причини і механізми виникнення віктимної поведінки, можливості її профілактики та засоби допомоги потерпілим.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тривалий час віктимну поведінку досліджували саме в криміналістському полі, що відповідало потребам соціальної практики. Згодом виникла необхідність системного підходу до явищ, дотичних до віктимної поведінки (віктимність, віктимізація, віктимна особистість, віктимологія та ін.), у рамках міждисциплінарного аналізу. З цієї точки зору віктимну поведінку і віктимність можна розглядати як соціально-психологічні явища, як комплекс біопсихосоціальних та індивідуально-психологічних властивостей [1; 2; 3].

Як зазначає А. Шиліна, віктимність – це схильність суб'єкта до поведінки, що підвищує шанси на вчинення злочину щодо нього. Віктимність визначається сукупністю емоційно-особистісних особливостей, що сприяють дезадаптивному стилю реагування суб'єкта, яке призводить до шкоди його фізичному або емоційно-психічному здоров'ю [2]. А. Шиліна, М. Іванов, В. Туляков розрізняють два типи віктимності [1; 2]:

1. Криміногенна віктимність, або віктимогенність, яка характеризується підвищеною уразливістю перед актом злочину за ініціативи жертви з агресивною та небезпечною поведінкою. Йдеться про підвищену здатність людини наражатись на небезпеку в умовах, яких можна було б уникнути. Такого роду віктимність стимулює злочинців на скоєння злочину,

породжує мотивацію на невідкладну реалізацію умислу, штовхає на реалізацію шкоди для конкретної особи незалежно від того чи є сприятливі обставини для протиправної дію, чи їх немає.

2. Некриміногенна віктимність, спричинена зниженням здатності розпізнавати криміногенні ситуації або ж їх ілюзорним сприйняттям. До цього типу можна віднести неготовність захищатись від посягання в конкретному місці, часі та умовах. Такого роду віктимність набувається шляхом необачного потрапляння у небезпечні ситуації, незвичними діями та вчинками, незапланованими контактами, що призводять до неочікуваного злочину. Незвичні умови перебування, які мають вплив на дезорієнтування адекватного сприйняття ситуації та реагування на кримінальні загрози теж належать до віктимності некриміногенного типу.

Відомий японський віктимолог К. Міядзява також виділяє два види віктимності: 1) загальну, яка залежить від ролевих, соціальних та гендерних характеристик жертви; 2) спеціальну, яка реалізується в атрибуціях, установках і властивостях особистості. Дослідник стверджує, що за умови нашарування цих видів один на одній віктимність має тенденцію до зростання [Цит. за 3]. Якщо казати про формування комплексу жертви злочину, то він формується на основі вразливості, у результаті патологічного стану психіки, а також за рахунок підвищеної сенситивності. Сенситивність – це особливість характеру, яка виражається у високій чутливості до подій, що відбуваються довкола або мають відбутися. Вона зазвичай супроводжується страхом перед будь-яким новим досвідом та тривожністю без причин. У психологічній літературі описано такі психологічні особливості жертви, як завчена безпорадність, низька самооцінка, небезання змін, заляканість, стереотипність і ригідність мислення тощо.

Узагальнюючі представлені у фаховій літературі дані, можна говорити про

детермінацію віктимної поведінки через вплив ряду чинників.

До індивідуально-психологічних чинників належать емоційно-установча готовність особи, що виявляється або в агресивному реагуванні, або як конформна поведінка; неадекватна самооцінка, схильність до самознецінення, тривожність, фрустрація; наявність сформованих і закріплених ригідних патернів – моделей віктимної поведінки; індивідуально набутий досвід у зв'язку з пережитими травматичними подіями в житті; наявність зразків віктимної поведінки в близькому (референтному) оточенні.

До соціально психологічних чинників, що детермінують віктимну поведінку, належать соціально-культурні особливості віктимізації (віктимізація суспільства, вплив засобів масової інформації); «сімейний фактор» (наявність агресивної або ігноруючої моделі виховання, психопатологія одного з членів сім'ї, порушення емоційного клімату в сім'ї, наявність моделей жертвовної поведінки батьків, фізичне насильство, алкоголізація, подружні конфлікти); «соціально-педагогічний фактор» (відсутність індивідуального підходу, віктимна деформація педагога, образливе ставлення з боку педагога та однокурсників, психологічне і фізичне насилля та ін.).

Таким чином, майже кожна молода людина набувала статусу жертви упродовж свого життя, і навіть неодноразово. Більшість таких випадків, де особа стикається з ситуаціями психологічного насильства, є середовище однолітків, воно приходить більше на шкільні роки, ніж на студентські, тобто шкільні роки є більш психологічно небезпечними для несформованої особи. Отже, попередній набутий травматичний досвід, пов'язаний з нав'язаним засвоєнням поведінки жертви, і саме він сприяє відтворенню цієї ролі в подальшому житті. Згідно з широко відомою моделлю вибудовування міжособистісних стосунків, автором якої є

С. Карпман, особистість проживає кожную роль по черзі (жертва, переслідувач, рятівник). Важливо зазначити, що жертві притаманні альтруїзм, самопожертва, страждання. Особливостями рольової поведінки жертви є недостатність гнучкості мислення, невпевненість та неадекватна самооцінка, відсутність власної думки, замріяність, невміння захищатись, несамостійність та залежність від інших, заляканість. Особистість в цій позиції відчуває провину, образу, страх, розгубленість, потребу у захисті, безпорадність, що призводить до некритичного мислення. Особливість віктимізації людини за таких умов полягає в тому, що вона перестає тримати особисті кордони у взаємодії з партнером, догоджаючи його вимогам та нівелюючи особисті потреби [4; 5].

У науковій праці «Жінки, які зазнали насильства, та їхні сім'ї» А. Робертс зазначає, що усвідомлення себе жертвою насильницьких дій має структуру та кілька рівнів. На першому рівні відбувається стирання у пам'яті минулого, зникає перспектива майбутнього. Спостерігається зникнення бажання взаємодії із оточенням, втрата почуття безпеки. Для другого рівня характерне формування почуття провини у жертви на тлі звинувачення з боку оточення, відсутності підтримки і розуміння. На третьому рівні закріплюються поведінкові реакції які базуються на виникненні відчуття приреченості, відсутності права на помилку, самозвинувачення. Жертва адаптується до свого стану байдужості. Спостерігається проектування насильства на всі сфери життя і самокатування. Жінки, які систематично перебувають під впливом домашнього насильства і які не звертаються по допомогу, формують певні реакції на травматичні ситуації, в наслідок яких виникають різноманітні психосоматичні захворювання. Серед них можна виділити явище набутої завченої безпорадності [6; 7]. Це явище характеризується пасивністю, відмовою від дій, небажанням змінювати вороже

середовище або уникати його. Тобто жертва насилля не намагається уникнути негативного впливу, навіть якщо має таку можливість. Якщо за умови одиночних випадків насильства жінки висловлюють протест проти дій насильника, але переслідувач не реагує на них, то жінка починає пристосовуватись до ситуації, відчуваючи безпорадність, марність своїх дій задля виходу з неї [8]. Внаслідок цього у жертви формується почуття провини, вона займається самозвинуваченням та змінює ставлення до себе. Замість розвивання впевненості в собі, розвивається впевненість в тому, що ситуація ніколи не зміниться і складається хибне враження, що власними силами тут не завадити.

Стан, відомий як синдром побитої жінки, який вважається типом посттравматичного стресового розладу (ПТСР) ввела психолог Л. Уокер, у своїй новаторській книзі 1979 року «Побита жінка». Синдром побитої жінки — це не психічне захворювання, а результат того, що відбувається, коли особистість день у день живе з травмою. Проте посттравматичний стресовий розлад, який також часто мають люди з синдромом побитої жінки, вважається психічним захворюванням. Цей синдром характерен пасивністю, небажанням змін, втратою віри у можливість виходу з ситуації формуванням комплексу провини, самозвинуваченням.

Віктимність особи це динамічне поняття, яке може змінюватись протягом усього життя та залежить від різних чинників та в першу чергу від особистості, її свідомлення. В залежності від індивідуальних психологічних особливостей, віку, віктимологічних властивостей у підлітків формуються певні види віктимності. Встановлено, що загальна віктимність залежить від віку, статі, роду діяльності, соціального статусу підлітка, спеціальна віктимність – вид психічної, психологічної та емоційної нестійкості підлітка. Емоційна зрілість особи починає формуватись та

вдосконалюватись до 16-17 років. Зв'язок емоційного інтелекту та віктимності в дослідженні різного сиблінгового статусу (старша дитина, єдина дитина) показав, що віктимність осіб які мають цей статус, тісно пов'язана зі схильністю до агресії, несприятливими сімейними чинниками та недостатньою сформованістю емоційного інтелекту (управління емоціями, розпізнавання емоцій, емпатія). Хоча віктимність осіб зі статусом «молодша дитина» пов'язана з іншими чинниками, оскільки в дослідженні не було встановлено вагомих зв'язків між показниками віктимності і емоційного інтелекту. Дані з досліджень щодо зв'язку віктимності з сімейними чинниками підтверджують суттєвий вплив сприймання сімейного середовища на віктимність незалежно від статі. Психологічні детермінанти віктимності (неадекватно занижена самооцінка, підвищена тривожність, нездатність брати на себе відповідальність) тісно пов'язані з компетентністю щодо розпізнавання емоцій як своїх так і чужих, навиками управління емоціями, власною поведінкою в стресових ситуаціях [10].

Отже, достатньо високий рівень емоційного інтелекту особистості детермінує її здатність об'єктивно розпізнавати загрозу в різних ситуаціях та збільшує можливість протистояння небезпеці. В дослідженні віктимності молоді високий показник отримали люди схильні до гіперсоціальної поведінки. Це особи, які зазвичай схильні демонструвати позитивну поведінку, що може призвести, спровокувати злочинця до дій. Така молодь зазвичай проявляє сміливість, чуйність, рішучість, принциповість, готовність до ризику, має завищену самооцінку, іноді навіть надмірно самовпевнені. З іншого боку є молоді люди, які з тим самим показником схильні до агресивної поведінки, тобто їх соціальна активність підкріплена негативною формою поводження, що провокує агресивні дії оточуючих.

Однією з особливостей віктимності молоді є аморальна поведінка, яка

достатньо часто провокує злочинця. Формами аморальної та моральної поведінки виступають провокуюча та сприяюча. Сприяюча поведінка може виступати як необачність або як необґрунтована довіра. Якщо людина перебуває в оточенні переважно аморальних осіб, то моральна поведінка теж може нести характер віктимної. Інколи моральну поведінку можна розглядати як сприяюча віктимна, наприклад, коли людина регулює свою поведінку на підставі своїх високо моральних принципів та ідеалів, що в певних ситуаціях може сприяти власній віктимізації в прояві самопожертви, жертовності, наприклад, коли робить зауваження людям, які проявляють аморальну поведінку, заступається за когось, що може призвести до агресії з боку тих, проти кого ці дії були направлені. До провокуючої відноситься аморальна поведінка, перебування у нетверезому стані, протиправні дії, негативні прояви в поведінці [9].

В дослідженнях молоді основними причинами психологічного насилля є невміння себе захистити та демонстрування власної сили (самоствердження). Жіноча стать пов'язує цей феномен через брак уваги від батьків, відсутністю сімейного благополуччя, в той момент коли чоловіча стать пов'язує причини появи насилля адикцією, наприклад, вживання алкоголю, наркотиків та агресивними імпульсами ведуть до проявів насилля як неможливість емоційної розрядки (роздратованість). Якісний аналіз відповідей досліджуваних показав, що найбільш розповсюдженими формами віктимності серед осіб юнацького віку є вербальна («інші висміюють мої недоліки») та соціальна («інші відмовляються розмовляти зі мною»). Фізична віктимізація проявляється меншою мірою («грубий дотик, штовхання») [11].

В емпіричних дослідженнях студентської молоді виявлено, що майже 2/3 осіб не усвідомлюють механізми та шляхи своєї віктимізації, не критично ставляться до оточуючих і себе, недооцінюють значущість власних

індивідуально-психологічних якостей та особливостей своєї поведінки у віктимізації. У 11% потенційно віктимних молодих людей було виявлено схильність до залежної, безпорадної поведінки. Ці особи характеризуються пасивністю, нездатністю опиратись через різні причини: поступливість, страх взяти відповідальність за власні протиправні дії, вік, фізичну слабкість, боязливість [9]. Отже віктимна поведінка реалізується в сукупності соціальних, психічних та моральних проявів. Деякі вчені виділяють два типу віктимності особистісну та рольову. Особистісна характеризується якістю людини, що виражається у здатності ставати жертвами певного виду злочину в умовах, коли можна було б цього реально уникнути. Рольова віктимність виражається в небезпеці для осіб, які виконують певну соціальну роль і незалежно від своїх особистісних якостей, можуть піддатися певному виду злочинного посягання лише через виконання цієї ролі. Проаналізувавши дослідження можна зазначити, що показники рольової віктимності переважають в молодому віці в порівнянні зі зрілими людьми, які в свою чергу вже навмисно грають роль жертви. У складних ситуаціях молоді люди свідомо обирають роль жертви, коли неспроможні адекватно відреагувати на емоції інших людей [10]. Свідомий вибір ролі жертви у молодих людей пов'язаний з інфантильністю, неточним розумінням себе та емоцій інших людей.

У випадку невпевненості молодих людей спостерігається нав'язаний з боку інших людей статус жертви. Молодим людям більше властиве використання маніпулятивної поведінки в складних ситуаціях. Ймовірно набуття статусу жертви використовується молоддю як компенсація своїх негараздів. Жертвами дозвільної сфери частіше за все стають неповнолітні та молоді люди, через небажання або неможливість культурного розвитку. Тобто через брак життєвого досвіду ускладнюється прогнозування можливих наслідків таких розваг як вживання

алкоголю, наркотиків, а схильність до протесту та авантюри призводить до відвідування сумнівних місць, де збираються особи з кримінальним минулим, тощо.

Висновки. У результаті теоретичного аналізу, підкріпленого описаними у фаховій літературі емпіричними даними, показано, що віктимність – це відхилення особистісного розвитку, яке виявляється: 1) в готовності людини потрапляти у позицію жертви (віктимна готовність); 2) у відповідній деструктивній поведінці (віктимна поведінка). Цей феномен детермінується низкою індивідуально-психологічних та соціальних чинників і реалізується в сукупності психічних (страх перед злочинцем, патологічна віктимність), соціальних (рольова жертвовність, поведінкові відхилення задля індивідуальної безпеки) та моральних (аморальна поведінка, шкідливі звички, сексуальна розбещеність) проявів. Ці прояви тісно пов'язані з емоційно-вольовою сферою особистості, з її емоційним інтелектом (здатністю розрізняти свої та чужі емоції), регуляцією власної поведінки, здатністю розпізнавати загрози власній цілісності.

Література:

1. Туляков В.О. Віктимологія. Соціальні та кримінологічні проблеми. Одеса: Юридична література, 2000. 336 с.
2. Шиліна А. А., Іванов М. С. Гендерні особливості статусно-рольової та поведінкової віктимності неповнолітніх. *Право і безпека*. 2016. № 4. С. 169–173.
3. Сингаївська І.В. Сучасні прояви віктимності жінок: окремі питання віктимологічної профілактики. *Форум права*. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011. № 2. С. 834–838.
4. Kargman S. B. (1968). Fairy tales and script drama analysis. *Transactional Analysis Bulletin*. 7(26), 39–43.
5. Голіна В.В., Н.В. Сметаніна, К.Д. Кулик «Навчально-методичний посібник для самостійної роботи з навчальної дисципліни «Віктимологія» галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право», другий (магістерський) рівень. Харків, Нац. Юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2020. С. 52–60.
6. Roberts R. “Battered women and their families: intervention strategies and treatment programs” New York: Springer Publishing Company, 1998. 530 p.

Наведені теоретичні та емпіричні дані дають підстави говорити про необхідність профілактики віктимності та віктимної поведінки представників різних соціальних верств населення, насамперед жінок. Оскільки віктимність зумовлена комплексом меншовартості, нездатністю брати на себе відповідальність, безпорадністю, то, розуміючи причинно-наслідкові зв'язки виникнення віктимізації, запобігання віктимної поведінки може відбуватися шляхом розробки та запровадження в систему освіти науково-навчальних заходів, лекцій та майстер класів з цієї теми, а також формування свідомого негативного ставлення до агресії та до віктимної поведінки як до форм порушення прав людини.

Перспективними є подальші теоретико-прикладні дослідження, спрямовані на пошук шляхів і засобів профілактики та корекції віктимізації особистості, зокрема, таких як рефлексія і саморефлексія, усвідомлення смислів і подій власного життя та своєї ролі в ньому, усвідомлення ролі творчої самореалізації та самоактуалізації.

7. Courtney E, Article Learned Helplessness: Seligman's Theory of Depression, 2018. Режим доступу: <https://positivepsychology.com/learned-helplessness-seligman-theory-depression-cure/>
8. Журавель Т. В., Кочеміровська О. О., Пуха К.В., Янковець В.В., Протидія домашньому та гендерно зумовленому насильству й добробут громад [Електронний ресурс] : практичний посібник. Київ, 2020. 62 с.
9. Бовть О. “Про дослідження віктимної поведінки молоді у морально- правовому вимірі”, *Вісник Нац. ун-ту оборони України: зб. наук. Праць*. 2012. Вип.1(26). С.131–138.
10. Дерев'яно С.П. Емоційні особливості рольової віктимності молоді. *Проблеми психологічної безпеки сучасної молоді: монографія / за наук. ред. О. Ю. Дроздова*. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 48–60.
11. Дерев'яно С.П. Роль емоційного інтелекту в запобіганні віктимності молоді. *Наука і освіта*. 2018. № 9-10. С. 44–51. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2018/9_1_0_2018/6.pdf